

ברכות דראש השנה

א

בגמ' ר"ה לב. לענין חובת מלכיות מפורש בגמ' הלשון "רחמנא אמר אידכר", וכתב רש"י שם, "כדתניא בברייתא לקמן". ולהלן בסוף הסוגיא יליף לה מקראי, "זכרון תרועה", "זכרון" אלו זכרונות, "תרועה" אלו שופרות, "אני ה'" מלכויות, כל מקום שאתה אומר זכרונות אתה סומך להם את המלכיות. ועיי"ש ברבינו חננאל שאחרי שהביא כל הילפותא דקראי סיים וז"ל, "הנה מצאנו מן התורה שצריך להזכיר זכרונות שופרות ומלכויות".

וכך הוא גם לשון הש"ס בפ"ק (טז). "אמר הקב"ה אמרו לפני מלכויות כדי שתמליכוני עליכם, זכרונות כדי שיעלה זכרונכם לפני לטובה, ובמה בשופר". הרי פשטות לשונות הש"ס שזה מדאורייתא, ואף שפשוט הוא שסדר אמירתם במטבע של ברכה דוקא ובאמירת פסוקים הוא מאנשי כנה"ג ככל תיקון ברכות, מ"מ עיקר הזכרת ענייני מלכיות זכרונות ושופרות הוא מה"ת.

ב

ובפ' אמור בפסוק "יהיה לכם שבתון זכרון תרועה", פירש רש"י "זכרון תרועה" זכרון פסוקי זכרונות ופסוקי שופרות, לזכור לכם עקידת יצחק שקרב תחתיו איל. וברמב"ן שם חלק על רש"י וכתב וז"ל "אבל כל זה אסמכתא מדבריהם, ומפורש אמרו (ר"ה לד:) הולכין למקום שתוקעין ואין הולכין למקום שמברכין, פשיטא הא דאורייתא הא דרבנן, לא צריכא דאע"ג דהא ודאי והא ספק". הנה תפס הרמב"ן על רש"י ממה שמפורש בגמ' שתקיעות דאורייתא וברכות דרבנן.

ג

אמנם נראה בדעת רש"י והר"ח, דאין עניינם מן התורה כדבר בפני עצמו, אלא כהשלמת מצות התקיעות, ומשום דזהו מהותו של התרועה, שבקול התרועה שבשופר אנו ממליכין את הקב"ה עלינו ועולה זכרוננו לפניו (וכמו"ש הראשונים ד"ובמה בשופר" קאי גם על המלכיות), ואף שאינם מעכבין, מ"מ הזכרת עניינם הם למצוה בענין השופר, וכמו הנענועים שבלולב (שגם הם מה"ת ולכן שיעור הלולב טפח יותר כדי לנענע), וכשלא בירך הני ג' ברכות חיסר מצווה. ולפי"ז פשוט שאם אין תוקעין אין לברכות ענין מה"ת, ומיתרצא בזה קושית הרמב"ן, דהרי בסוגיא שם עסקין שבמקום שמברכין אין שופר, ובהא קאמר בגמ' פשיטא הא דאורייתא הא דרבנן, שמבלי התקיעות הרי שהברכות הם רק מתקנת חכמים.

ד

ובמהלך זה מבוארים דברי רש"י בכל המסכת, דהיכן שנזכר ענין תקיעת שופר פירש"י שהם כנגד מלכיות זכרונות ושופרות.

והם, א) במשנה (לג.) "סדר תקיעות שלש שלש וכו', וברש"י "אחת למלכויות ואחת לזכרונות ואחת לשופרות". ב) שם להלן "מי שבירך ואח"כ נתמנה לו שופר תוקע ג"פ", מוסיף רש"י "בשביל מלכיות ובשביל זכרונות ובשביל שופרות". ג) בגמ' (לד.) ומנין שלש שלש שלש, וברש"י שם

"עבדין תלתא זימני, למלכיות חדא ולזכרונות חדא ולשופרות חדא", [וע"ע בלשונות רש"י בדף כז. (ד"ה ומשך), ובדף כח. (ד"ה ומשך וד"ה ותקע)].

ופשוטן של דברים בכל דיבורי רש"י אלו, דמצות השופר ועניני מלכיות וזכרונות ושופרות הם היינו הך, והיינו דתלתא עניני איכא בשופר, ולכן נתחייבנו תלתא סדרי, וזה גופא ענין הזכרתם בפה, [שאין מקום לפרש דהעיקר מה"ת הוא אמירת מלכיות וכו' וכנגדם יש שופר ולעשות מן הטפל עיקר, אלא להיפך].

אח"ח 1234567

ה

וראה ברש"י (תהלים פרק פ"ט פ' ט"ז) עה"פ אשרי העם יודעי תרועה, שפירש "שיודעים לרצות את בוראם בר"ה בתרועה שמסדרין עליה מלכיות וזכרונות ושופרות". כלומר שעניני מלכיות וזכרונות ושופרות הם מתכסיסי התרועה וע"י הזכרתם נקראים יודעי תרועה, שמקיימים המצוה בשלימותה. עכ"פ מבואר מכל הנזכר ברש"י שתוכן הברכות דבוקים לעצם התקיעות, אבל ברכות בלי תקיעות אין ענינם מה"ת כלל.

ו

והנה בכל משנ"ת הרווחנו ליישב קושיית הטורי אבן (בסוף פירקין) שתמה למ"ד "שהה לגמור את כולה לא יצא", וכמבואר שם בסוגיא שזה גם בתקיעות, דלפ"ז היאך אנו מפסיקין באמירת פסוקי זכרונות ושופרות, הרי פשיטא שע"ז הוא שוהה יותר מאשר כדי לגמור את כולה, עיי"ש בדבריו שנתחבט הרבה בקושיא, ורצה לתרץ שיסבור כמ"ד שרק סדר אחד של שלוש מה"ת, או שדין שהה לגמור את כולה זה רק מדרבנן.

אולם לכל האמור אין מקום כלל לקושיא, דהא גופא הוא מסדר התקיעות, ואין כאן שהייה כלל, דכל הזכרת עניני מלכיות וזכרונות ושופרות הם מתכסיסי התקיעות והשלמת ענינם, ובזה נעשים יודעי תרועה.

וישוב זה הוא אף להרמב"ן ודעימיה שכל עיקרם של הברכות הוא מדרבנן, אפ"ה גם לדידהו זה מישך שייך לשופר וזה המשמעות של התקיעות, אלא שמן התורה אין ענין של דיבור בפה, אבל עכ"פ די בכך להפקיע מהם שם שהייה, דאדרבה בהאי ענינא דשופר קיימין ובמהותם של התקיעות עסקינן, [נועין בירושלמי ברכות פ"ב שמסתפק בדין שהה לגמור כולה לענין ק"ש שגם ברכות ק"ש מצטרפין לשיעור שהיה, וחשיב הפסק רק בשהה לגמור ק"ש וברכותיה, ובדאי שמלכיות וזכרונות ושופרות, מישך שייכי למצות השופר יותר מאשר ברכות ק"ש לעצם הק"ש].

ז

אולם לכאורה עומד לנגדנו סוגיא שלימה ודברי רש"י שם, בריש פירקין (כט:) מתני' "יו"ט של ר"ה שחל בשבת, במקדש היו תוקעין אבל לא במדינה". ובגמ' שם, מנה"מ וכו', אמר רב חמא בר חנינא כתוב אחד אומר "שבתון זכרון תרועה", וכתוב אחד אומר "יום תרועה", לא קשיא כאן ביו"ט שחל בשבת וכאן ביו"ט שחל בחול. וברש"י שם "זכרון תרועה ולא תרועה ממש (כשחל בשבת) אלא מקראות של תרועה יאמרו", עכ"ל.

והנה במשנה כתוב רק שאין תוקעין ולא כתוב שמזכירין פסוקים, אולם כדברי רש"י איתא בירושלמי בפירקין "בשבת אין תוקעין אבל מזכירין" [ובירושלמי הוא מסקנא אליבא דר' יוחנן וריש לקיש]. הרי שיש ענין מן התורה באמירת המקראות, ובר"ה שחל בשבת שאין אז תקיעת שופר יש את סדר הברכות, ומדברי רש"י מבואר דמהאי קרא דזכרון תרועה למדנו שכשאין

תקיעות כמו בשבת, יש זכרון תרועה דהיינו אמירת המקראות. הרי לכאורה ממש ההיפך מכל משנית, ושדבר עיקר עניינם של אמירת המקראות מה"ת הוא כשאין שם שופר.

ח

אולם לאחר העיון נראה דלא רק שאין כאן תיובתא, אלא שיש כאן תניא דמסייע. דהנה יש לדקדק לשונו של רש"י שכתב "אלא מקראות של תרועה יאמרו". וצ"ע בתרתי, חדא דמאי סני לישנא דכולי פירקין "מלכיות, זכרונות ושופרות", ואשר רש"י חוזר בלשון זה פעם אחר פעם, וכאן תפס רש"י לשון חדש "מקראות של תרועה". ותו, שהרי לגבי ברכת שופרות צריך הזכרת מקרא של "שופר" ולא של "תרועה", ואליבא דרבי יהודה (לב:) פסוק "יום תרועה יהיה לכם" אינו אומרו כל עיקר, ואיך העמיד רש"י לעיקר הזכרת אותו פסוק דתרועה, [ומהראשונים משמע שגם ר' יוסי שחולק הוא משום שמחשיב הזכרת תרועה כאילו הזכיר שופר].

ט

והנראה בזה דהא בהא תליא, ושני פרשיות נפרדות הם, ומאן דאית ליה הא, לית ליה הא, וכאשר יבואר.

שהרי לדידן זכרונות ושופרות נלמד מהאי פסוק ד"זכרון תרועה", ומהלך הילפותא הוא דתיבת "זכרון" נדרשת לעצמה, וכלשון הש"ס (לב:) "זכרון, אלו זכרונות". וכן לשון הספרא (בפ' אמור) "זכרון תרועה", "זכרון", פסוקי זכרונות, "תרועה" פסוקי שופרות. ופירוש "זכרון" זה זכירת הברית וכמטבע הברכה "זוכר הברית", ו"זכרון תרועה", פירוש הזכרון העולה מן התרועה דהיינו השופר, שזה זכירת עקידת יצחק ע"י האיל. ולמהלך זה, אמירת פסוקי זכרונות ושופרות מן התורה הוא כהשלמה למצוות תקיעת שופר.

אולם לסוגיא (כט:) של "כאן בחול, כאן בשבת", נמצא ד"זכרון תרועה", אינו נדרש ל"זכרונות" ול"שופרות", אלא בא לומר שמחליפין את ה"יום תרועה" שהם תקיעות ממש, ל"זכרון תרועה" להזכרה בפה של התרועה.

ונמצא לפי"ז דהאי "מזכירין" דהכא בשבת, אינו ענין כלל לסדר אמירת מלכיות זכרונות ושופרות דידן, דלזכרון אתי וכלפני ולפנים דמי, אלא זכרון תרועה הוא ככל הני מצוות שנלמד מהלשון "זכור" (כזכור את יום השבת וזכירת עמלק וכדומה) שפירשו זכור בפה, או זכרהו בדברים. והכא נמי הפירוש "זכרון תרועה", זכרהו בפה שהיום הוא בעצם "יום תרועה", וחייב זה הוא דוקא בשבת, שאין את התקיעות בפועל.

ואדרבה, נראה דלהאי מ"ד אינו יוצא בהזכרת מלכיות זכרונות ושופרות, דתמן לא מוזכר מצות התקיעות של היום תרועה, וצריך להזכיר בפה דייקא פסוקי דתרועה להורות על מצוות התקיעה והתרועה שיש ביו"ט של ראש השנה, ודו"ק.

והואיל ותירוץ זה של "כאן בחול, כאן בשבת" נדחה בגמ' בבבלי, וכל מניעת התקיעה בשבת הוא רק משום גזירה דרבה, הדרינן לילפותא של "זכרון תרועה", על מלכיות זכרונות ושופרות מה"ת, שמצורפים למצוות התקיעות.

י

ואכתי פש גבן לברורי, דהנה האי מימרא ד"רחמנא אמר אידכר", קאמר לה בגמ' לענין מחלוקת התנאים במשנה בסדר אמירת המלכיות, שלר' יוחנן בן נורי, אומרם בקדושת השם (ברכת "אתה קדוש") ואינו תוקע. ולר' עקיבא אומרם בברכה אמצעית של קדושת היום. ושאל

ר"ע לר"י בן נורי "אם אינו תוקע למה הוא מזכיר", וע"ז קמתמה בגמ' "למה הוא מזכיר" רחמנא אמר אידכר.

וזה צ"ע לכל משנ"ת, דמה בכך ד"רחמנא אמר אידכר", אבל הרי דין הפסוקים מחובר למצוות התקיעות, ושפיר שאל ר"ע שאם אין תוקעין, מה מקום שייך לאמירת המלכיות. והנה בגמ' שם תירצו ששאלת ר"ע היא "למה עשר לימא תשע, דהואיל ואישתני אישתני". וברש"י שם, "שהיה צריך לפחות מעשר פסוקים לתשע, הואיל ואישתני שאינו תוקע". ולכאורה הדברים סתומים דמה יש בין עשר לתשע, וכי צריך היכר כדי לדעת שאין תוקעין, ומה הטענה של ר"ע. עוד צריך להתבונן בעצם מחלוקתם היכן לקבוע אמירת המלכיות.

יא

והנראה בזה כי הנה מלכיות נשתנה מזכרונות ושופרות שהם נאמרים בברכות מיוחדות כך שנעשה תשע ברכות, משא"כ מלכיות כוללים אותם בברכה קיימת ואין כאן עשר ברכות. ^{אוצר החכמה} ¹²³⁴⁵⁶⁷ וביאור הדברים כי מלכיות זה עצם חובת היום להמליך עלינו את הקב"ה "שתמליכוני עליכם", ואין זו ברכה נוספת, אלא מעצם סדר התפילה. והנה ברכת "אתה קדוש" נשתנתה, ומטבע הברכה בימים אלו הוא "המלך הקדוש", וגם בברכה אמצעית של קדושת היום יש במטבע הברכה בקשה ותפילה על המלכות, וחתימתה "מלך על כל הארץ".

ובהאי מילתא נחלקו התנאים היכן עדיף לקבוע סדר אמירת המלכיות, שר"י בן נורי נראה לו יותר במטבע של "המלך הקדוש" שזה הכרזת המלכות, והתואר של הקב"ה הוא "מלך", ולר"ע נראה לקבוע בברכה אמצעית, שיש שם יותר אריכות ופירוט על המלכות, ונראה לו יותר עיקר.

ונראה לפי"ז שר"י בן נורי מודה שברכה אמצעית אע"פ שעיקרה קדושת היום "ותתן לנו" וכו', מ"מ הוא גם המשך של המלכיות מצד מטבע הברכה, וגם לדידיה נוסח הברכה הוא בתפילת "מלך על כל העולם" וכו', ובחתימה "מלך על כל הארץ", ולכן תוקע בסוף ברכה אמצעית שמסיים שם כל סדר מלכיות, שתחלתו של סדר מלכיות בברכת "המלך הקדוש" ונשלם בברכת "מלך על כל הארץ". וזה ששאל ר"ע, שא"כ היה צריך שיהיה היכר שיש המשך למלכיות בברכה שלאחריה, וזה ע"י שיאמרו תשע פסוקים, וכשממעט מן החשבון מוכיח מתוכו שלא נגמר עוד [ויתכן שר"ע נתכוון שיאמרו פסוק אחרון של מלכיות בברכה שלאחריה ששם תוקע, וצ"ע].

ונמצא שלר"י בן נורי התקיעות דקדושת היום למעשה הן חוזרות על ברכת "המלך הקדוש" ועל ברכה אמצעית יחדיו. ולפי"ז מיושב קושיית הגמ' "רחמנא אמר אידכר", כי למקשן היה מובן שהתקיעות שאחרי ברכה רביעית חוזר גם על הברכה הקודמת עם כל סדר המלכיות שבה, אולם מסגנון השאלה של ר"ע היה נראה כי צריך להשמיט כל סדר המלכיות [נוסגי במטבע הברכות עצמם], וע"ז קמתמה הגמ' "רחמנא אמר אידכר", ונמצא דאכן לעולם לכו"ע ליכא הזכרת מלכיות ללא תקיעות.